

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 85

YIL VIII

KASIM 1969

ATATÜRK'LE SAMSUN'A ÇIKANLAR

IV

Dr. REFİK SAYDAM

Dr. Fethi Tevetoğlu

"Devlet teşkilâtı A'dan Z'ye kadar bozuktur,
düzeltmek ister!"

Başvekil Refik Saydam

Atatürk'le Samsun'a çıkan 18 subaydan biri bulunan Tabib Binbaşı İbrâhim Refik (Saydam) Bey, daha sonraki yıllarda Atatürk'ün bu kadrodan Büyük Millet Meclisi'ne meb'us seçtiği 10 kişi arasındadır. Samsun'a çıkanlardan Meclis'e girenlerin diğer dokuzu ise şunlardır: Re'fet (Bele), İbrâhim Tali (Öngören)*, Mehmed Ârif (Ayıcı), Hüsrev (Gerede)*, Kemâl (Doğan), Cevad Abbas (Gürer)*, Ali Şevket (Öndersev), Mustafa Vasfi (Süsoy) ve Muzaffer (Kılıç)*.

Sağlık Bakanlığı ve Başbakanlık vazifeleriyle Dr. Refik Saydam, bu Millî Mücadele arkadaşlarından devlet hizmetlerinde en yüksek mevkie ve mertebeye ulaşmış olandır.

Dr. Refik Saydam'ın biyografisi kaleme alınırken Başbakanlık, Millî Savunma ve Sağlık Bakanlıkları arşivlerindeki resmî kayıtlar, Türk basınında yer almış çeşitli kitap ve yazılar ve bilhassa Türkiye Büyük Millet Meclisi (45 Numaralı Sicil) dosyasında mevcut bizzat kendisi tarafından yazılmış hâl tercümesi esas tutulmuştur.

İbrâhim Refik, İstanbul'da, Fâtih'de Hacı Hasan Mahallesi'nde Çırcır Caddesinde, eski 11, yeni 22 numaralı evde 8 Eylül 1881 târihinde dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Ahmed Efendi, Annesi Fatma Zehra Hanım'dır. Hacı Ahmed Efendi, Çankırı ilinin Çerkeş ilçesine bağlı Karacaviran nâhiyesi Dolap Köyü'nden Uzunömerlioğlu Abdurrahman Ağanın oğludur ve İstanbul'da Balkapanı'nda 21 numaralı dükkânda yağ ticareti ile meşgul olmuştur. Refik Saydam'ın annesi ise, Hayriye tüccar-

(*) Öngören, Gerede, Gürer ve Kılıç için bk. bu yazı serimizin ilk üç makalesi *Türk Kültürü*, sayı 82, 83, 84.

Dr. Refik Saydam
(8 Eylöl 1881 — 8 Temmuz 1942)

larından Divrikli Osman Efendi ile yine Hayriye tüccarlarından Kemahlı Hacı İbrâhim Efendi'nin küçük kızı Fatma Nefise Hanım'ın büyük kızlarıdır.

İbrâhim Refik, tahsiline mahalle mektebinde başlamış; 1308 (1892) yılında Fâtih Askerî Rüşdiyesi'ne girmiş; 1312 (1896)'de Çengelköyü'ndeki Askerî Tıbbiye İ'dâfisi'ne geçmiş ve 22 Ekim 1321 (1906) de Tabib Yüzbaşı rütbesiyle Askerî Tıbbiye'den me'zun olmuştur. Diploma numarası 1225'dir.

Aynı yıl Gülhâne Seririyâtı'nda staja başlayan Dr. Refik, 22 Temmuz 1323 (1907)'de kur'a ile Üçüncü Ordu'ya tâyin edilmişse de, 7 Ağustos 1323 (1907) tarihinde, daha bir yıl müddetle histoloji ve ambriyoloji bölümünde çalışmak üzere Gülhâne'de bırakılmıştır. Bu sırada Yemen'e me'mur edilmişse de gitmemiştir. 15 Nisan 1324 (1908)'de 3. Ordu Merkez Hastahanesi'ne, 29 Haziran 1324 (1908)'de 3. Ordu 16. Redif Alayı 3. Tabur'una geçici olarak tâyin ve 2 Ağustos 1324 (1908)'de asıl me'muriyetine iâde edilmiş olup, bütün bu me'muriyetler kayıdda kalmıştır. 23 Mayıs 1325 (1909)'de Maltepe Hastahânesi'ne, 6 Nisan 1326 (1910)'da Levâzımât- Umûmiye Dâiresi Fes Fabrikası'na tâyin edilerek burada vazifeye başlamıştır. Bu sırada yarısı Almanya'ya ve yarısı Fransa'ya gönderilmek üzere askerî doktorlar için açılan müsabaka imtihanına girmiş ve Fransa'ya gidecekler arasında müsabakayı kazanmışsa da, Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa'nın emri üzerine hepsinin Almanya'ya gönderilmesi kararlaştırılmış; böylece Dr. Refik de 4 Ağustos 1326 (1919)'da diğer onbir doktor, üç eczacı ve kimyager, üç veteriner subayla birlikde Almanya'ya gitmiştir. Almanya'da önce Berlin Askerî Tıp Akademisi'nde kurs görmüş, sonra Brandenburg'da Altıncı Zırhlı Süvari Alayı'nda staj yapmış ve Süvari Alayı ile iki sonbahar kolordu manevrasına; Danzig'de askerî sahrâ sıhhiye te'sisleri formasyonlarına, Spandav'da sahrâ nakliye kurslarına Alman ordusu sıhhiye subayı gibi katılmış; sonra Berlin'e dönerek Şarite'de yüksek tekâmül eğitiminde bulunmuştur.

Balkan Harbi çıkınca, 26 Eylül 1328 (1912)'de İstanbul'a dönen Dr. Refik Bey, 29 Eylül'de Antalya Redif Fırkası İkinci Seyyar Hastahanesi'ne tâyin olunmuş ve XVIII. Kolordu Karargâhı ile cephede hareketle muhtelif askerî hekimliklerde bulunmuştur. Çatalca'ya geri çekilmeden sonra: Kolera mücadelesinde, Hadımköy İstasyon Sevkiyat Tabibliği'nde, Zâbitan Muayene Komisyonu'nda, Çatalca Ordusu Sıhhiye Müfettişliği'ne bağlı Muayene Komisyonu'nda ve 30 Eylül 1329 (1913)'da ileri harekette Ordu Seyyar Hasta Nakliye Müfrezesi Baştabibliği'nde vazifelenirilmiş, Edirne'de Ordu Kumandanlığı emrinde kolera mücadelesinde

sinde değerli hizmetler görmüştür. 9 Kasım 1329 (1913)'da terhis, 13 Kasım 1329 (1913)'da İstanbul'da Askerî Kimyâhâne'de kurulan Ordu İâşe Nizamnâmesini Tedkik Komisyonu'na üye tâyin olunmuştur. 6 Ocak 1329 (1914)'da Harbiye Nezâreti Sıhhiye Dâiresi Reis Muavinliğine, 20 Temmuz 1330 (1914)'da umûmî seferberliğin ilânı üzerine, Sahrâ Müfettiş-i-umûmîsi Muavinliği'ne tâyin edilerek 1334 (1918) mütarekesine kadar bu vazifede çalışmıştır. Bu arada 1 Haziran 1331 (1915)'de binbaşılığa yükselmiş, cebhe sıhhiye teşkilâtını tedkik etmek üzere 22 Mart 1332 (1916)'de Almanya'ya, Aralık 1916'da da Galiçya cebhesindeki Türk Kolordusu Sağlık Teşkilâtı'nı, Umûmî Karargâh adına teftiş etmek vazifesiyle Galiçya'ya gitmiştir.

Dr. Binbaşı Refik Bey, 28 Nisan 1335 (1919)'de İzmit Askerî Şayak Fabrikası tabibliğine me'mur edilmişse de, henüz bu vazifeye gitmeden 5 Mayıs 1335 (1919) tarihinde, IX. Ordu-yu-Hümâyun Kıttat Müfettişliği Sıhhiye Müfettiş Muavinliği'ne tâyin olunarak, önce IX., sonra III. Ordu Müfettişliği ünvanını alan Gazi Mustafa Kemâl Paşa Karargâhı ile ve Sıhhiye Müfettiş Muâvini sıfatı ile 19 Mayıs 1919'da Atatürk'ün maiyetinde Samsun'a çıkmıştır.

Müfettişlik Karargâhı ile Samsun, Havza, Amasya, Sivas üzerinden Erzurum'a gelen Dr. Refik Bey, 7/8 Temmuz 1919 gecesi* Mustafa Kemâl Paşa'nın askerlikden isti'fâ etmesi sonucu Müfettişlik Karargâhı'nın lâğvından sonra, 10 Eylül 1335 (1919)'de Erzurum Askerî Hastahanesi Bulaşıcı Hastalıklar servis şefliğine tâyin olunmuşsa da, Müfettişlik Erkân-ı-harb Reisi Miralay Kâzım (Dirik) Bey hâriç, karargâhdaki - Amasya'da şeref sözü vermiş - diğer arkadaşları ile birlikde ordu ve askerlikle münasebetlerini keserek, yanından hiçbir zaman ayrılmadığı Mustafa Kemâl Paşa (Atatürk) ile birlikde Sivas ve Ankara'ya gelmiştir.

Millî Mücadele yolunda Atatürk'e son derece bağlı bulunan Dr. Refik Saydam'ın Mustafa Kemâl Paşa maiyetinde geçen günlerine âid tarihî değer taşıyan bâzı kıymetli hâtıra ve sözlerine, Mazhar Müfid Kansu'nun eserinde rastlanmaktadır¹. Karargâhdaki başlıca istirahat ve eğlencelerinden de bahseden yazar, Refik Bey'i şöyle anlatıyor: "*İkinci eğlencemizi de yine pek nâdir olarak Rauf Orbay, Refik Saydam, Kâzım Dirik, Hüsvrev Gere de arkadaşlarımızın birç oynaması teşkil ederdi.*

Kâzım Dirik bu oyunu ne kadar sever ve herkese öğretmek isterse, ben de umûmiyetle kâğıt oyunlarından hoşlanmadığım için o kadar sıkı-

(*) Garib bir tesadüf, Refik Saydam'ın vefâtı da 7/8 Temmuz gecesidir .

(1) Mazhar Müfid Kansu: *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara 1966, I. c., ss. 99-100.

lar ve bermû'tâd câhili kalmak isterdim. Amma, seyretmekten hoşlanırdım. Bu hoşlanmayı oyun değil, Allah rahmet eylesin Refik Saydam'ın hırçın ve asabî halleri te'min ederdi.

Oyun esnâsında Refik kadar sinirlenen, hırçınlaşan kimseye pek nâdir rastlanır. Arkadaşlar onun bu hâlini bildikleri için ekseriyâ oyun esnâsında kendisini kızdırır, sinirlendirir ve ters ters söyler, sonra da bol bol kakkahalarla gülerlerdi. Hele hastalandığımız zaman çok kızar, perhise riâyet etmediğimizi söyler, sinirli sinirli:

— Efendim ilâç buna ne kâr etsin, pis-boğazlıkta devam ediyorsunuz, abur cubur yiyorsunuz?..

Derdî. Bununla berâber, çok şakacı, nev'i şahsına münhasır orijinal konuşmaları ve nükteleri olan bir zattı ve çok arkadaş canlı ve vefakâr. En çok kızdığı kimseler hakkında da:

— Yatırmalı, kırk sopa vurmali... derdi'.

Mustafa Kemâl Paşa'nın Sivas'a geleceği ve orada da kongre akdedileceği haberi üzerine korkarak bunu önlemek isteyen Sivas Vâlisi Reşit Paşa'ya gerekli karşılığı veren Mustafa Kemâl Paşa, arkadaşları ile "mu-hâbere salonunda":

— Bakalım, Sivas Vâli Paşası'nın bir diyeceği var mı?

diye kahve içip bekledikleri sırada, Refik Bey'in söylediklerini Kansu esrinde şöyle tekrarlıyor:²

"...Refik (Saydam) ve Süreyyâ (Yiğit) Beyler de Paşanın cevabından çok mağrur ve münşerih oldular. Refik Bey, dâimâ hislerine hâkim olan ihtiyat payını yine muhafaza ederek Paşa'ya:

— Paşam, bir mücadelenin içindeyiz. Belki muvaffak olacağız. Belki olmayacağız. Fakat, netice ne olursa olsun, Reşit Paşa'ya verdiğimiz cevabda kullandığımız: "Herhangi bir devlet-i ecnebiyenin sahabetine tenez-zül eden şahsiyetlerden değilim. Benim için en büyük nokta-i sıyânet ve menba-ı şefâat milletimin sînesidir" cümlesi dahi başlı başına Türk milletine yâdigâr kalacak bir ders ve millî vecize olmak değerindedir.

Dedi ve ilâve etti:

— Her şeyi ve her türlü kararı Hey'et-i Temsîliye'nin müzakere ve direktifine bağlamış bulunarak hareket etmeniz de muhakkak ki en büyük kuvvet kaynağı oluyor ve şahsınız etrafındaki güveni artırıyor."

Bütün Millî Mücadele boyunca, geceli gündüzlü, Atatürk'ün yanından uzaklaşmamış olan Dr. Refik Bey için yazılan şu satırlar da gerçek tabloyu çizmektedir:³

"...Tam dalacağımız ve birazcık uyku kestireceğimiz bir sırada Paşa:

(2, 3) M. M. Kansu: a.g.e., ss. 159-60 ve 197-98.

— Muzaffer, Muzaffer!..

Diye seslendi. Muzaffer hemen Paşa'nın yanına gitti. Biraz sonra gelerek:

— Paşa biraz rahatsız. Ateşi var. Ne yapalım?

Dedi.

— Hemen doktor Refik Bey'i çağırtaım.

Dedim ve doktorun kaldığı eve bir adam saldım ve Paşa'nın yanına gittim, Paşa:

— Refik Bey'i rahatsız etmeyin. Doktorluk bir şeyim yok.

Diyordu. Buna rağmen, Refik Bey'i getirdik. Muâyenesini yaptı:

— Ateş 37,5. Bir şey değil. Biraz üşütmüş.

Dedi, bir iki aspirin verdi, bir de sıcak çay içirtti:

— Geçmiş olsun Paşam... Sabaha arslan gibi olursun.

Diyerek gitti. Ve giderken de kulağımıza fısıldı:

— Paşa'nın üzerine biraz kalın bir şeyler örtün ve terletmeye gayret edin” .

Sivas'a gelip yerleşmeleri ile ilgili olarak da Refik Bey hakkında sunlar yazılıdır:⁴

“...Merdivenin karşısındaki oda da Hüsrev ve Doktor Refik Beyler için hazırlanmıştı.

Hüsrev Bey hey'etin kâtipliğini üzerine almış olduğu için, bu oda aynı zamanda büro hizmetini de ifâ edecekdi.

Refik Bey, çok titiz ve intizama sever olduğu için yemeğe inmeden daha küçük sandıklar içinde bulunan sıhhî malzemesini ve tıbbî âletlerini karyolasının yanına dizmiş ve üzerine de bir etiket iliştiymişdi:

— El ile dokunulmaz!

Yemekten dönerken bütün binâyı ve odaları gezdiğim için Refik Bey'in bu çâlaklığına, intizamına, hayat şartlarına sür'atle adapte oluşuna doğrusu bir kere daha takdirle şahid oldum”.

Ankara'ya yola çıkacakları günü anlatan satırlarda da Refik Bey için sunlar belirtiliyor:⁵

“Herkesde bir hazırlanma faaliyeti başladı. Doktor Refik Bey (Saydam) ecza sandıklarım, yola çıkacak bir şekle ifrağ ile meşgul; bu hususda hiçbir fikir ve söz kabul etmiyor; kendisini kızdırmak için, şu sandık yolda kırılır desek, pür hiddet “Benim işime karışmayın efendim” diye kıyâmetler koparıyor”.

(4) M. M. Kansu: a.g.e., ss. 206-207.

(5) M. M. Kansu: a.g.e., II. c., s. 486.

"Elimize para geçdiği gün öğle yemeğindeki pırzoladan, helvadan Paşa'dan başka kimsenin haberi yoktu. Bermütad çorba içildi. Paşa, Doktor Refik Bey'e: "Canım doktor, kalori alamıyoruz. Mazhar Müfid Bey bizi çorba, bulgur pilâvı yedire yedire öldürecek" diye her zamanki gibi şaka yaptı. Refik Bey: "Evet efendim, bizi kalorisiz bırakıyor, kasada para dolu, bu böyle olur mu?" cevabını verdi. Kasamızda dâimâ para dolu olduğunu zannediyordu. Pırzola gelince, Doktor Refik Bey: "Nasıl olmuş da bugün paraya kıyabilmiş?" dedi. Biz Paşa ile gülmeğe başladık. O sabah Müftü Efendi'nin getirdiği paradan haberi yoktu."

Dr. Refik Bey, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Bayezid'den milletvekili seçilmiş ve 23 Nisan 1920 Cuma günü Ankara'da açılan ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 338 âzasından açılışta bulunabilen 115 Meb'us'dan biri olmuştu. Dr. Refik Bey, bu sırada kurulan B.M.M. Hükümeti'nin Millî Müdafaa Vekâleti Sıhhiye Dâiresi Reisliği'ne de ek vazife olarak tâyin edilmiş bulunuyordu (11 Mayıs 1336/1920). 7 Eylül 1336 târihinde B. M. Meclisi'nce yayımlanan bir kanuna uyararak Refik Bey, 8 Eylül 1336 (1920)'da Sıhhiye Dâiresi Reisliği'nden istifa etmiştir.

10 Mart 1337 (1921) târihinde Sıhhiye ve İctimai Muâveten (Sağlık ve Sosyal Yardım) Vekili seçilen Dr. Refik Bey, muhtelif kısa aralıklarla (10 Mart 1337 - 16 Mayıs 1337; 19 Mayıs 1337 - 20 Aralık 1337; 23 Ekim 1339 - 6 Mart 1340; 6 Mart 1340 - 21 Kasım 1340; 4 Mart 1341 - 26 Ekim 1937) beş def'a bu bakanlıkta büyük başarı ile vazife görmüştür.

İkinci Devre'den ölümüne kadar Meclis'de İstanbul'dan milletvekili seçilmiş bulunan Dr. Refik Saydam, 1931 - 1938 yılları arasında Sağlık Bakanlığı üzerinde iken zaman zaman Eğitim, Mâliye, İçişleri Bakanlarına ve Başbakana da vekâlet etmiş bulunan Dr. Refik Saydam, Atatürk'ün ölümü üzerine Celâl Bayar kabinesinde 11 Kasım 1938'den 25 Ocak 1939'a kadar ikibuçuk ay İçişleri Bakanlığı ile C.H.P. Genel Sekreterliği vazifelerinde de bulunmuştur.

Dr. Refik Saydam, Cumhurbaşkanlığına getirilen İsmet İnönü tarafından 25 Ocak 1939'da Başbakan tâyin edilmiştir.

II. Dünya Savaşı sebebiyle Türkiye'nin karşılaştığı iç ve dış mes'elelerin halli, Dr. Refik Saydam'ın hayli güçlüklerle geçen Başbakanlığı devresine rastlamıştır. Türk-İngiliz-Fransız ittifâkının imzalanması, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova'da uğradığı muâmele, Türk-Alman Saldırmazlık Anlaşması onun Başbakanlığı sırasındadır.

"Devlet teşkilâtı A'dan Z'ye kadar bozuktur; düzeltmek ister" diyerek büyük bir gerçeği bütün çıplaklığı ile ifade etmiş bulunan Dr. Re-

fik Saydam'ın ömrü yetseydi, Ankara'ya dönüşünde devlet idâresinde köklü bir değişiklik yapmaya kararlı olduğu biliniyordu.

İstanbul'un iâşe durumunu düzeltmek ve düzenlemek için İstanbul'a gelmiş çalışırken, 7 Temmuz 1942 Salı günü öğleden önce berâberinde Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen ve İâşe Müsteşarı olduğu halde Vilâyette idhalât ve ihrâcat tüccarlarını kabul ederek vaziyetleri hakkında ve bilhassa halkın ucuz iâşesi konusunda konuşmalarda bulunmuşdur. Öğleden sonra da Belediye âzâları ile şehir ve Belediye işlerini görüşmüş; fırıncı ve değirmencilerle, odun-kömür satıcıları ile ekmek ve yakacak hususunda tartışmıştır.

Kaldığı Perapalas Otelinde 7/8 Temmuz gecesi saat 24'de kendisine bir fenalık hissi geldiğini duyan Dr. Refik Saydam'ın imdadına yetişemeyen meslekdaşları, onu kalb sektesi ile aniden vefat etmiş bulmuşlardır .

Vâli ve Belediye Reisi Dr. Lûtfi Kırdar ile Örfî İdare ve İstanbul Garnizon Komutanları'nın da huzurları ile ,sabah saat 5:30'da cenâze Perapalas Otelinden alınarak Beyoğlu Zükür Hastahanesi'ne nakl olunmuşdur. Hastahane'nin birinci katında merhuma hazırlanmış bir rahat döşegine yatırılan Refik Saydam'ın naaşı üzerine büyük bir Türk bayrağı örtülmüş ve Mehmedcikler'in başucunda nöbet beklediği cenazeyi akşama kadar binlerce İstanbullu ziyaret etmiştir. Saat 11'de, İstanbul'da bulunan Vekil ve Meb'usların, Vâli ve Komutanların da katılması ile İstanbul halkı Refik Saydam'ın huzurunda son saygı vazifesini yerine getirmişlerdir.

Öğleden sonra mütehassıslar tarafından yüzünün mülâjı alınan Refik Saydam'ın cesedi tahnit olunmuşdur.

9 Temmuz 1942 Perşembe günü saat 10'da Taksim Meydanı'nda başlanan merasimle, protokol sırasına göre teşekkül eden kortej, Beyoğlu İstiklâl Caddesini tâkib ederek Galatasaray'a ve oradan da tramvay yolundan Karaköy'e inmiş; burada top arabasına koyularak ay-yıldızlı Türk bayrağına sarılan na'sı Alay sancakları ile bir Piyade Alayı, bir Süvari Bölüğü ve bir Jandarma Taburu ve Polis kıt'aları tâkib etmişlerdir. Karaköy'den Denizyolları'nın bir vapuru ile Haydarpaşa'ya nakledilen cenâze, buradaki hususî trenle saat 13'de İstanbul Vâlisi, Başvekâlet Müsteşarı ve diğer ilgililerin refakatinde Ankara'ya hareket etmiştir. 10 Temmuz Cuma günü saat 9'da Ankara İstasyonu'na varan Dr. Refik Saydam'ın naaşı, yapılan büyük resmî törenle B. M. Meclisi (eski binâ) ve C.H.P. Genel Merkezi önünden Başvekâlet Meydanı'na getirilmiş; burada

top arabasına naklolunmuş; Ulus Meydanı - Atatürk Bulvarı yolu ile Sağlık Bakanlığı önüne gelinmiş ve burada tabut tekrar cenâze arabasına koyularak Yeni Mezarlık'a götürülmüş ve ebedî istirahatgâhına tevdi' olunmuşdur.

Dr. Refik Saydam, çalışkan, geniş görüşlü, halûk, dürüst ve kibar halli bir memleket ve devlet adamı idi. Yaptıklarını söylememek, fakat söylediklerini yapmak tevazu' ve azmine sahib Dr. Refik Saydam için Naim Onat şunları yazmışdı:⁶

"Göğsümüzden sessiz ve habersiz çekilen bu cevhere Ebedî Şef (Atatürk), tam cevhere yaraşan bir soyadı vermişdi: SAYDAM (Şeffaf).

O'nun ağızından kaç def'a işitmişdik: "Ben ona niyçin SAYDAM dedim? O, içi, dışı bir, tertemiz bir insan pırlantasıdır da ondan..."

Uzun yıllar Hilâl-i-ahmer (Kızılay) Genelbaşkanlığı'nı da yapmış bulunan Dr. Refik Saydam, hayatında hiç evlenmemişdi. Öldüğü zaman, bütün servet ve mülkünün, âilesi tarafından kendisine miras kalmış İstinye'de bir yalı ile, Ankara'da Atatürk tarafından hediye olunmuş bir evden ibaret bulunduğu anlaşılmıştır. Ölümünden sonra şu husus meydana çıkmışdı: Dr. Refik Saydam, ölümünden bir yıl önce İstanbul'daki yalısını Darüşşefaka'ya ve Ankara'daki evini de Kızılay'a bağışlamış ve bunların ferağ muâmelesini çokdan yaptırmışdır. Darüşşefaka'nın o sırada Müdürü bulunan Hasan Fehmi Bey, şu hususu da açıklıyordu:⁷ *"Bir sene evvel bu yalını Darüşşefaka'ya vermiş, o zaman merhum, bu yalının Darüşşefaka'ya hediye edildiğinin yazılmasını arzu etmemişdir."*

Askerî sıhhiye hizmetlerinde gördüğü başarılı hizmetlere karşılık Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası, Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası, Dördüncü rütbeden Mecidî, Gümüş Hilâl-i-ahmer Madalyası, Dördüncü rütbeden harp alâmetli Kırmızı Kartal Nişanı (Prusya), Üçüncü rütbeden harp alâmetli Askerî Liyakat Nişanı (Bavyera), İkinci rütbeden Demir Salib (Prusya), ve harp alâmetli Fransuva Josef Nişanının Muharib Salib rütbesi (Avusturya) alan Dr. Refik Saydam, Türk milletinin sağlık hizmetlerine Cumhuriyet devrinde ilk def'a el atan Sağlık Bakanı'dır. O, ilk tedbir olarak yatılı Tıp Talebe Yurdu'nu, yatılı Ebe Yurdu'nu, yatılı Küçük Sıhhiye Me'muru okulunu açmışdır.

Hazırlattığı sağlık plâni ve programı gereğince, devletin sağlık teşkilâtını genişletmiş; 1924'de Ankara, Erzurum, Diyarbakır ve Sivas baş-

(6) Naim Onat: Büyük kaybımız için, *Ulus*, 9 Temmuz 1942, s. 2.

(7) *Akşam*, 11 Temmuz 1942, Nu. 8521.

da gelmek üzere, yurdun çeşidli bölge ve köşelerinde Memleket Hastahaneleri, Doğum ve Çocuk Bakımevleri, Verem Senatoryumları, Dispanserler, Sağlık Yurdları kurdurmuş; Sıtma, Frengi ve Trahumla Mücadele'nin bütün imkânlarını hazırlatmış ve bu mücadeleleri başlatmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile ilgili kanun, tüzük ve yönetmelikleri de çıkartmayı başaran Refik Saydam, ayrıca Ankara'da bir Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi kurdurmuş ve "Hıfzıssıhha Okulu" açdırmış; bulaşıcı hastalıklara karşı korunma sağlayan çeşidli aşılardan yurdumuzda yapılabilmesini te'min etmiştir. Doktor Refik Saydam'ın çabası ile 1928 yılında 1767 Numaralı Kanun'la kurulan ve kendi adını taşıyan "Hıfzıssıhha Enstitüsü", dünya ölçüsünde üstün ve başarılı bir ilim ve sağlık merkezi hâline getirilmiştir ki, yalnız bu hizmeti bile "Dr. Refik Saydam"ın aziz hâtırasını ebediyen yaşatmağa kâfidir.